

De drievoudige aard van de theosofie

Conventielesing, gehouden in Adyar op 29 december 2005

- Pedro Oliveira

Pedro Oliveira heeft een graad in de filosofie en heeft wijd en zijd geschreven en voordrachten gehouden over theosofie.

In *De Sleutel tot de Theosofie* wijst mevrouw H.P. Blavatsky (HPB) erop dat de Alexandrijnse theosofen uit de derde eeuw ook wel analogeten genoemd werden. Zij zegt: 'Prof. Alex. Wilder, lid T.S., heeft in zijn *Eclectic Philosophy* uiteengezet dat zij zo werden genoemd omdat het bij hen gebruikelijk was alle heilige legenden en verhalen, mythen en mysteriën, te verklaren volgens de regel of het beginsel van de analogie en overeenkomst; zodat gebeurtenissen, waarvan werd verteld dat ze in de uiterlijke wereld hebben plaatsgehad, beschouwd werden als een weergave van werkingen en ervaringen van de menselijke ziel' (hoofdstuk 1, blz. 2).

Is het mogelijk hetzelfde analoge principe toe te passen op theosofie?

Met andere woorden, kan theosofie, net als de mens en het universum, een lichaam, een ziel en een geest bezitten? Dit artikel tracht deze mogelijkheid te onderzoeken.

In haar boek *Esoterisch Christendom* citeert Annie Besant één van de bekende vroege kerkvaders over zijn begrip van de schrift: In het vierde boek van *De Principiis* verklaart Origenes uitgebreid zijn visie op de interpretatie van de schrift. Deze heeft een 'lichaam', dat de 'gewone en historische betekenis' is; een 'ziel', een figuurlijke betekenis die ontdekt moet worden door het toepassen van het intellect; en een 'geest', een innerlijke en goddelijke betekenis, die alleen gekend kan worden door hen die 'het denkvermogen van Christus' hebben (hoofdstuk 3).

Theosofie is wel omschreven als een 'belichaming van waarheden die aan de basis liggen van elke religie en waarop geen enkele godsdienst het alleenrecht kan doen gelden (zie het stukje The Theosophical Society, vooraan in dit tijdschrift, redactie). Het samenstel van theosofische literatuur is inderdaad zeer uitgebreid, want het omvat niet alleen het werk van H.P. Blavatsky en haar Leraren, van Annie Besant, C.W. Leadbeater, William Q. Judge, Gottfried de Purucker, C. Jinarajadasa, N.Sri Ram, om slechts enkelen te noemen, maar ook belangrijke teksten zoals de *Bhagavad Gita*, de *Upanishads*, de *Dhammapada*, de *Tao-te Ching*, de canonieke en gnostische evangeliën en de dialogen van Plato, en nog veel andere bronnen.

Een speciale eigenschap van het 'lichaam' van de theosofie is dat het in essentie beschrijvend is, daar het zowel een uitgebreid perspectief biedt op het ontzagwekkende evolutionaire proces

en zijn universele wetten, alsook op de verschillende niveaus of principes waaruit zowel het universum als de mens is samengesteld.

Toch bevat zelfs op dit niveau de lering duidelijke aanwijzingen naar een diep besef dat achter het geschreven woord ligt. In deze zin kan de theosofische lering gezien worden als een oproep om tot een dieper soort ervaring te komen, waarbij het de serieuze leerling naar zijn 'ziel' toe lokt, die zijn belevendige eigenschap vormt.

Het gevaar van verstrikt te raken in het 'lichaam' van de lering is behoorlijk reëel en leidt normaliter tot dogmatisme, onverdraagzaamheid en absolutistische houdingen. Zoals het spreekwoord zegt: een lering is als een vinger die naar de maan wijst. De wijzen kijken naar de maan; de dwazen vereren de vinger! HPB becommentarieert de verschillen tussen absolute en relatieve waarheid: Om het denkbeeld aangaande absolute en relatieve waarheid samen te vatten, kunnen we slechts herhalen wat we al eerder zeiden. Buiten een zekere in hoge mate spirituele en verheven toestand van het denkvermogen waarin de mens één is met het Universele Denkvermogen, kan hij op aarde niets anders dan relatieve waarheid verkrijgen uit welke filosofie of religie ook. Zelfs als de godin die verblijft op de bodem van de bron uit haar plaats van opsluiting tevoorschijn zou komen, dan zou zij de mens niet meer kunnen geven dan hij kan opnemen. Wat niet wegneemt dat iedereen bij die bron kan zitten – waarvan de naam KENNIS is – en in de diepte ervan staren in de hoop tenminste het liefelijke beeld van de Waarheid weerspiegeld te zien in het donkere water. Dit houdt evenwel, zoals Richter opmerkt, een zeker gevaar in.

Enige waarheid kan zeker zo nu en dan worden weerspiegeld als in een spiegel op de plaats waarnaar wij staren en zo de geduldige student belonen. Maar, zo voegt de Duitse denker eraan toe, 'Ik heb gehoord dat sommige filosofen bij het zoeken naar Waarheid haar eer bewijzen, terwijl ze slechts hun eigen spiegelbeeld in het water zagen en dat aanbaden.' (BCW, deel IX, p.41)

Om een andere analogie te gebruiken: als wij ons identificeren met ons fysieke lichaam zal ons hele leven doorgebracht worden met het bevredigen van de begeerten van het lichaam, waarvan vele abnormaal uitvergroot kunnen worden door een materialistisch en zinnelijk denkvermogen. Dit leidt tot onevenwichtigheid, ziekte, disharmonie en zelfs dood. Precies zo wordt het 'lichaam' van de lering verdraaid en gebruikt om standpunten te rechtvaardigen die de bron vormen van sociale disharmonie, verdeeldheid en angst, wanneer dogmatisme en fanatisme met betrekking tot enige lering zich vasthechten in het denkvermogen. In Noord Ierland hebben in de afgelopen tweehonderd jaar twee christelijke gemeenschappen, die schatplichtig zijn aan dezelfde religieuze lering, getracht manieren te vinden om hun onderlinge strijd lust te rechtvaardigen, ondanks het feit dat een kernprincipe van hun lering hen aanmoedigt hun naasten lief te hebben zoals zij zichzelf liefhebben. Ditzelfde geldt voor vele andere gemeenschappen in de hele wereld.

Het lichaam is slechts een instrument, niet een doel op zichzelf. Wat het bezielt is het vitale principe, de ziel, anima genaamd in het Latijn. Het lichaam is bedoeld als een voertuig voor de uitdrukking van de ziel in de wereld van ervaring. Wat is de ziel van de theosofie? Mevrouw

Blavatsky geeft antwoord (*De Sleutel tot de Theosofie*, hoofdstuk 1, blz. 13): Belangstellende: 'Maar is de zedenleer van de theosofie niet gelijk aan die welke Boeddha onderwees?'

Theosoof: 'Zeker wel, want deze zedenleer is de ziel van de wijsheidsreligie en was eens het gemeenschappelijk bezit van de ingewijden van alle volkeren.'

In een andere welbekende passage onderstreept zij dezelfde kernlering: Waar occultisme of theosofie is het 'grote wegcijferen van het zelf', onvoorwaardelijk en absoluut, in gedachten en in handelen. Het is altruïsme, en het werpt degene die dit uit berekening beoefent, helemaal uit de rijen der levenden (*Praktisch Occultisme*).

Deze passage helpt bij het duidelijk maken dat ware assimilatie van theosofie leidt tot een zelfloze toewijding aan anderen, tot een motiefloze houding ten opzichte van het leven en zijn relaties. Vanuit dit standpunt bestaat er werkelijk geen verschil tussen het kennen van theosofie en het leven ervan.

Het is de oprechte poging om de leringen te leven die de weg vrijmaakt naar het assimileren ervan, naar de ziel van de lering. In twee aparte passages verwijzen respectievelijk Annie Besant en C.W. Leadbeater naar dit aloude principe: Moge het anderen helpen, zoals het gesproken onderrecht ook hem heeft geholpen – dat is de hoop, waarmee hij het geeft. Maar het onderricht kan alleen vruchtbaar zijn wanneer het wordt geleefd, zoals hij in zijn leven tot uitdrukking heeft gebracht sinds het uit de monde van de Meester kwam. Als het voorbeeld en het voorschrift worden nagevolgd, zal voor de lezer, net als voor de schrijver, de grote Poort openzwaaien, en zal hij zijn eerste schreden zetten op het

Pad (voorwoord van Besant bij *Aan de voeten van de Meester*, blz. 191). Boeken, die beslist bestemd zijn voor het versnellen van de evolutie van hen die op het Pad zijn, zijn *Aan de voeten van de Meester*, *De Stem van de Stilte* en *Licht op het Pad*. [NB. deze boeken zijn samen opgenomen in de UTVN-uitgave *Drie Wegen, Eén Pad* (redactie)]. Deze boeken brengen idealen naar voren die mensen in de wereld meestal niet willen aanvaarden. Alleen in zoverre men de lering leeft zal men in staat zijn deze werkelijk te begrijpen. Als iemand haar niet in praktijk brengt, zal zij een gesloten boek voor hem blijven, en zal hij haar beschouwen als onpraktisch en nutteloos, maar elke eerlijke poging om haar te leven zal er onmiddellijk licht op werpen. Alleen op die manier kan deze kostbare parel gewaardeerd worden (Inleiding van Leadbeater bij *Licht op het Pad*).

In het voorwoord van *De Stem van de Stilte* merkte HPB op dat er nog verhevener leringen zijn die eenvoudig niet gegeven kunnen worden aan een wereld die nog steeds te zeer in beslag genomen wordt door materialisme:

Het 'Boek van de Gulden Voor-schriften' – waarvan sommige voor-schriften voor-boeddhistisch en andere van latere datum zijn – bevat ongeveer negentig afzonderlijke kleine verhandelingen. Hiervan leerde ik er jaren geleden negenendertig uit het hoofd. Om de rest te kunnen vertalen zou ik mijn notities weer moeten raadplegen. Deze liggen echter verspreid tussen een massa papieren en aantekeningen die zich in de laatste twintig jaar hebben opgehoopt en nooit zijn geordend; het vertalen zou dus zeker geen eenvoudig werk zijn. Evenmin kunnen ze alle worden vertaald en aan een wereld gegeven die te zelfzuchtig is en te zeer

hangt aan voorwerpen van de zinnen om ook maar enigszins voorbereid te zijn op het ontvangen van deze verheven ethiek in de juiste geestesgesteldheid. Want tenzij een mens ernstig volhardt in het nastreven van zelfkennis, zal hij nooit een willig oor lenen aan leringen van deze aard (blz. 32).

De tijdloze wijsheidslering is geen bouwsel van een gewoon denkvermogen, noch een geraffineerd filosofisch systeem dat alleen maar tracht het menselijk intellect van slag te brengen of haar nieuwsgierigheid op te wekken. Integendeel, het nodigt uit tot onderzoek, vragen stellen, diepe reflectie en contemplatie. In lijn met overal te vinden historisch bewijs komt de Lering uit een bron van diepe heiligheid en totaliteit. De rishi's van het aloude India bijvoorbeeld, werden zo genoemd omdat zij ware zieners waren, wier onbezoedelde waarneming volkomen openstond voor de eeuwige waarheden van het leven, voor de ondeelbare eenheid van alle bestaan. Zij verzonnen of bedachten ze niet; zij zagen ze door hun eigen ongesluierd geestelijk inzicht.

In een buitengewone passage van het evangelie volgens Johannes vertelt Jezus zijn discipelen: 'Mijn leer is niet de mijne, maar die van hem die mij gezonden heeft' (7:16). Ofschoon in de loop der eeuwen vele boekdelen met theologische verhandelingen geschreven zijn om zijn gezag als Leraar te schragen, openbaart Jezus dat zijn leer komt van de Vader, de onbekende Bron, de ultieme Realiteit.

Wat is de geest van theosofie? Een passage uit *De Stem van de Stilte* suggereert een mogelijk antwoord: De weg naar de uiteindelijke vrijheid ligt in uw Zelf. Die weg begint en eindigt buiten het Zelf (fragment II). In veel

tradities wordt Geest geassocieerd met vrijheid. De hierboven aangehaalde passage geeft aan dat men zelfs helemaal aan het begin van het pad, tot op zekere hoogte tenminste, vrij zou moeten zijn van de verknoppingen van zelfzucht, waarvan één de neiging is om verwaand te worden. Zoals al eerder gezegd, de Wijsheidslering moedigt leerlingen niet aan tot blinde gehoorzaamheid of fanatiek geloof en verwacht dit ook niet. Het biedt de aspirant de volle vrijheid om zelf tot eigen begrip te komen wanneer het juiste ogenblik daarvoor gekomen is.

In haar boek *Krishnamurti: een biografie* citeert Pupul Jayakar een gesprek met hem over de aard van

zijn leringen. Ofschoon hij tijdens zijn leven alle etiketten en vergelijkingen afwees, lijkt wat hij zei de drievoudige aard van de Wijsheidslering uit te drukken: Krishnaji zei dat hij veel gesproken had; er was een aantal boeken. De mensen refereerden daaraan als 'Krishnamurti's leringen'. 'De leringen waren niet het boek,' zei hij. 'De enige leringen waren: 'kijk naar uzelf. Zoek binnenin uzelf – ga dan dieper.' Er bestaat geen begrijpen van de lering, alleen begrijpen van uzelf. De woorden van Krishnamurti waren een wegwijzer. Het begrijpen van uzelf is de enige lering.' (hoofdstuk 4)

Uit: *The Theosophist*, februari 2006
Vertaling: A.M.I.

Internationaal president Radha Burnier op bezoek bij het Internationaal Theosofisch Centrum, met naast haar het dagelijks bestuur en enkele werkers van het ITC, juni 2012.